

“ศรชนึกในดุษฎีนาถ”

“ทุนทรัพย์แต่รางวัลแห่งทุนทรัพย์”

“การค้าทางทะเลในเวลาดังความ”

กรมหมื่นพิทยาลงกรณทรงแต่ง

ทรงโหรากรพิมพ์ช่วยในงานพระราชทานเพลิงศพ

ข้ามาตย์ตรี หลวงบุรีราชบำรุง (ชั้น เอกาศรี))

895.914
P672ค

๕ ๗
เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๘

พิมพ์ที่โรงพิมพ์กวีศรีธรรม

895.914

พ 672 ค

“ความนึกในฤตุนาว”
 “คุณทรัพย์แด่รางวัลแห่งคุณทรัพย์”
 “การค้าทางทะเลในเวทาสงคราม”
 กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ทรงแต่ง

นางโกชากรพิมพ์ช่วยในงานพระราชทานเพลิงศพ
 อำมาตย์ตรี หลวงบุรีราชบำรุง (ชั้น เกศาสรย์)

๕ ๕
 เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๘

พิมพ์ที่โรงพิมพ์อักษรวิเศษ
 หน้าประตูวิเศษไชยศรี พระนคร

33667

คำนำ

ภริยาแลบุตรของหลวงบุรีราชขำรุง (ชั้น เกศาศรัย) ขอพิมพ์หนังสือซึ่งข้าพเจ้าแต่งไว้ข้างเรื่อง รวมเป็นเล่มสำหรับแจกในงานพระราชทานเพลิงศพหลวงบุรีราชขำรุง ข้าพเจ้าอนุญาตด้วยความเต็มใจ เพราะคุ้นเคยกับหลวงบุรีราชขำรุงมาแต่ข้าพเจ้ายังเยาว์ เหตุที่ได้เคยอยู่ในบริเวณบ้านเดียวกันครั้งหนึ่งเป็นเวลาหลายปี แลมิได้มีใครคัดค้านมาจนที่สุด.

ประวัติของหลวงบุรีราชขำรุงมีมาอย่างไร เจ้าภาพงานศพได้เรียบเรียงพิมพ์ไว้ในสมุดนี้แล้ว.

พินธุวาทน

กรุงเทพฯ ๗ วันที่ ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๘

หลวงบุรีราชบำรุง (ชั้น เกศาศรัย)

พ.ศ.

๒๔๐๘ - ๒๔๖๘

(ก)

ประวัติหลวงบุรีราชบำรุง

อำมาตย์ตรี หลวงบุรีราชบำรุง (ชื่น เกศาศรีย์) เกิดใน
รัชกาลที่ ๕ เมื่อวันศุกร์ เดือน ๗ ขึ้น ๘ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๑๗ มิถุนายน
ขลุ่ย พ.ศ. ๒๔๐๘ เป็นบุตรหลวงพิทักษ์นรากร (อ่ำ เกศาศรีย์)
มารดาชื่อสอาด ได้ศึกษาวิชาเลขแลหนังสือไทยในสำนักบิดา

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๔ อายุ ๑๗ ปี เข้ารับราชการเป็นเสมียนอยู่ใน
กองขานูชีโรงภาษีขาออก กรมศุลกากร ๓ ปี จึงย้ายไปรับราชการ
เป็นพนักงานจ่ายสิ่งของอยู่ในกองยุทธภัณฑ์กรมทหารหน้า กระทรวง
กลาโหม

เมื่อพระกา พ.ศ. ๒๔๒๘ มีทัพช้อยกมาย้ายเมืองหัวพันห้าทั้งหก
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้า้องยาเซอ กรมหมื่นประจักษ์
ศิลปาคม เป็นแม่ทัพยกไปปราบช้อทางตวันออกทางหนึ่ง ให้นาย
พันเอกเจ้าหมื่นไวยวรนาถ (เจิม แสงชูโต คือจอมพล เจ้าพระยา
สุรศักดิ์มนตรี) เป็นแม่ทัพยกไปปราบช้อทางตวันตกทาง ๑ เจ้าหมื่น
ไวยวรนาถไปตั้งชุมพลที่เมืองพิชัย หลวงพิทักษ์นรากรบิดานายชื่น
ไปเป็นข้าหลวงจ่ายเสบียงในกองทัพเจ้าหมื่นไวยวรนาถ นายชื่นไป
เป็นผู้ช่วยบิดาอยู่ในกองนั้นด้วย เมื่อเสร็จการปราบช้อคราวนั้นแล้ว
เจ้าหมื่นไวยวรนาถกลับลงมากรุงเทพ ฯ ได้พระราชทานเลื่อนยศขึ้น
เป็นนายพลตรี มีบันทาคักก็คเป็นพระยาสุรศักดิ์มนตรี ครั้นพระยา

(ข)

สุรศักดิ์มนตรียกทัพกลับไปอีกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๐ นายชินไ้ไปใน
กองทัพด้วย ไ้เป็นจ่านายสิบอยู่ในกองสถาปนาของแม่ทัพยกกลับมา
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๕

ครั้น พ.ศ. ๒๔๓๖ กรุงเทพมหานครย้ายเมืองหลวงพระบางให้แก่
ฝรั่งเศส จ่านายสิบชินไ้เป็นผู้เชิญสารตราพระราชสีห์ในการมอบ
เมืองหลวงพระบางแด่หนังสือราชการอื่น ๆ ชินไ้ไปมอบให้พระยาศรีสุริย
ราชวรานุวัตร (คือเจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์ เศษ กัลยาณมิตร) ข้า
หลวงใหญ่เมืองหลวงพระบาง จ่านายสิบชินไ้รับราชการอยู่ในกระทรวง
กลาโหม ๓๓ ปี

ถึง พ.ศ. ๒๔๔๐ จ่านายสิบชินไ้ย้ายมารับราชการอยู่ในกรมเจ้าท่า
เวลานั้นชินไ้อยู่ในกระทรวงโยธาธิการ ไ้เป็นตำแหน่งนายเวรตรวจคลอง

ครั้น พ.ศ. ๒๔๔๓ ย้ายไปรับราชการเป็นปลัดอำเภอเมืองพิษณุโลก
ถึง พ.ศ. ๒๔๔๕ จึงไ้เป็นนายอำเภอเมือง แต่ไ้พระราชทานสัญญา
บัตรชั้นจกจกเป็นหลวงบุรีราชบำรุง

ถึง พ.ศ. ๒๔๕๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้หลวงบุรีราชบำรุง
ไปเป็นข้าหลวงมหาดไทยมณฑลนครราชสีมา จน พ.ศ. ๒๔๕๗ จึงย้าย
กลับมาเป็นข้าหลวงมหาดไทยมณฑลพิษณุโลก

พ.ศ. ๒๔๕๐ ย้ายกลับมารับราชการอยู่ในกรมเจ้าท่า กระทรวง
นครบาล ถึง พ.ศ. ๒๔๕๒ ไ้เลื่อนตำแหน่งเป็นปลัดกรมซ้ายในกรม
เจ้าท่านั้น

(ก)

พ.ศ. ๒๔๖๕ หลวงบุรีราชบำรุงกราบถวายบังคมลาออกจากราชการ
ประจำ ได้รับพระราชทานเบี้ยบำนาญมาจนตลอดอายุ

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ ที่ หลวงบุรีราชบำรุงได้รับ พระราชทานนั้น
คือ มงกุฎสยามชั้นที่ ๔ จตุรดาภรณ์ กษัตริย์ช้างเผือกชั้นที่ ๕ เบญจมาภรณ์
นอกจากนี้ยังได้รับพระราชทานเหรียญปราบฮ่อและเหรียญที่ระลึกในงาน
พระราชพิธีต่าง ๆ ตามบันดาศักดิ์อีกหลายประการ

หลวงบุรีราชบำรุงช่วยเป็นสมุหรั้งขึ้น ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๒๘
มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๘ เวลา ๓๓ นาฬิกาหลังเที่ยง คำนวณอายุได้ ๖๑ ปี
กับ ๓๓ วัน.

เรื่องที่ ๑

ความนึกในฤดูหนาว

แต่งลงในหนังสือมหาวิทยาลัยเล่ม ๒ ตอนที่ ๑๐ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๗

หนังสือ มหาวิทยาลัย แต่งให้ ครู เทพ เพื่อน ของ ข้าพเจ้า เป็น ทศ
แกลงสาสนมาถึงข้าพเจ้าในรถยนต์ซึ่งกำลังแล่นอยู่ วันนั้นเพื่อน
ของ ข้าพเจ้า กับ ข้าพเจ้า ขึ้น รถยนต์ ไป คุย กัน ใน บ้านระ แห่ง สหาย ๒ คน
ครั้นรถออกขับไปได้ถึงถนนใหญ่ซึ่งไม่มีขบวนอื่นเกาะเกาะ คนขับก็
เร่งเครื่องยนต์ให้รถแล่นไปเร็ว จนข้าพเจ้าคิดว่าคง, หรือควร, จะผิด
กฎหมาย. ข้าพเจ้าได้ ยินว่าพญาครุฑบินเร็วมาก จะเร็ว เพียงไหน
ไม่รู้แน่ แต่รถแล่นวันนั้นก็เร็วมากเหมือนกัน. เมื่อรถขับเร็วไป
ไต่หน่อหนึ่ง สหายของข้าพเจ้าก็เปลี่ยนจากเพื่อนไปเป็นทศ แสกลง
ไมตรีกับข้าพเจ้าในนามของหนังสือมหาวิทยาลัยแล้วขอให้เขียนเรื่องให้
สักเรื่องหนึ่ง การที่ทำอย่างนั้น ข้าพเจ้าเห็นเป็นการเอาเปรียบอย่าง
รุนแรง เพราะในขณะที่รถแล่นเร็วราวกับพญาครุฑบิน ข้าพเจ้าจะหนี
ไปไหนก็ไม่ไป.

ต่อมาไม่นาน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนิน
ประพาสหัวเมือง ข้าพเจ้าข้ามฝากไปส่งเสด็จที่สถานีรถไฟปากคลอง
บางกอกน้อย ท่านเสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการก็ไปทูล เพราะ
กระทรวงวัง ออกหมายกำหนดเวลาเสด็จพระราชดำเนิน ให้ท่านทราบบน
ตำแหน่งเสนาบดี.

การข้ามฟากวันนั้น ท่านเสนาบดีก็ยกข้าพเจ้าข้ามทท่าเดียวกัน แด
 เพราะพะเอินไปถึงท่าพร้อมกันเข้า จึงลงเรือยนต์ลำเดียวกันไป เรือยนต์
 ลำนั้นแล่นเร็วมาก ข้าพเจ้านั้นก็มึนแค้นหลักคอกบชวากำลังเพลิน
 ท่านเสนาบดีก็เปลี่ยนไปเป็นทต กล่าวแก่ข้าพเจ้าว่า อ้อ คุณเหมือน
 ทตที่หนึ่งแล้ว. หนังสือมหาวิทยาลัย ฯลฯ ฯลฯ ฯลฯ

ภายหลังนั้นมาไม่จำเนียรกาล (ที่จริงก็เห็นจะจำเนียร แต่ว่า
 ในการเช่นนั้น จะเรียกสองสามเดือนว่าจำเนียรกาลหาได้ไม่) กรรมการ
 หอพระสมุดวชิรญาณพร้อมกันไปทีเมืองลพบุรี เพื่อตรวจการรักษา
 โบราณสถาน อันเป็นราชการซึ่งไปรุดเกล้า ๆ พระราชทานมอบ
 ให้อยู่ในหน้าที่ของกรรมการเพิ่มขึ้นอีกแผนกหนึ่ง เมื่อไปกลางทาง
 รถไฟกำลังแล่น ท่านกรรมการผู้หนึ่งเปลี่ยนไปเป็นทตของหนังสือ
 มหาวิทยาลัย กล่าวแก่ข้าพเจ้าว่า อ้อ คุณเหมือนทตที่หนึ่งแล้ว หนังสือ
 มหาวิทยาลัย ฯลฯ ฯลฯ ฯลฯ

ข้าพเจ้านึกว่าทตของหนังสือมหาวิทยาลัยนั้น จำเพาะแต่คงคน
 ในยานซึ่งแล่นเร็วเสมอ แผลงตัวเป็นเพื่อนมากก็มี เช่นเสนาบดีมากก็มี
 เป็นกรรมการหอพระสมุดมากก็มี สกแต่ว่าอยู่ในยานซึ่งแล่นเร็วแล้ว
 เป็นใช้ ใค ถ้าข้าพเจ้าชนเรือเหาะเมื่อไรจะต้องระวังให้มาก เพราะ
 ทตของหนังสือมหาวิทยาลัยอาจแผลงตัวเป็นคนขับเรือเหาะก็ได้ หรือ
 ก็สกจะแผลงเป็นเครื่องยนต์ก็ระไค้กระมัง เมื่อสามารถแผลงเป็นเพื่อน
 ก็ไค้ เช่นเสนาบดีก็ไค้ เป็นกรรมการหอพระสมุดก็ไค้ฉัน ก็คงสามารถ
 แผลงรูปไค้อีกหลายอย่าง.

ข้าพเจ้าอยากจะชนเรือเหาะคู่สักครึ่งหนึ่ง แต่ให้มันกระแวงไปว่า ถ้าใครหรือสิ่งใดกล้าแกงคนเป็นทุกของหนึ่งส้อมมหาวิทยาลัยในขณะที่เหาะอยู่บนฟ้า ก็จะทำให้ข้าพเจ้าตกใจยิ่งกว่าเมื่ออยู่บนดินหรือบนน้ำ จะไม่ตกแต่ใจ อาจตกเรือเหาะด้วยก็เป็นได้.

แต่ข้าพเจ้ามานั่งออกชั้นหนึ่งว่า การที่จะขบขันมันให้เกิดเหตุร้ายแรงเช่นนั้น ก็ไม่ยากเข็นถึงกับจะต้องออกอันคนขบขัน ถ้าเราเขียนหนังสือให้เสีย ก็เป็นการปลุกเปลืองพันของเรา ถึงจะชนยวดยานซึ่งเร็วราวกับลมพัดพาด ทูตก็ไม่มีสิทธิ์ที่จะแสดงตนมาเตือนเราอีกได้ เวลานั้นเป็นเวลาหนาว ความนึกเช่นที่ว่ามันจะเป็นความนึกในฤดูหนาว.

ท่านคงจะนึกแล้วกระมังว่าอากาศหนาวทำให้คนหมั่น จนถึงมีคำกล่าวกันว่าคนในประเทศหนาวหมั่น คนในประเทศร้อนซี้เกียจ ความซื่อจะว่าจริงก็ได้ ว่าไม่จริงก็ได้ เพราะจริงแต่ไม่จริงพร้อมกัน.

ธรรมดาคนในฤดูหนาว เมื่อนอนอบอุ่นอยู่ในโปง ถึงเวลาควรลุกก็ไม่อยากลุกขึ้น นอนขี้เกียจในฤดูไหนก็ไม่เหมือนในฤดูหนาว เมื่อนั่งผิงอยู่ใกล้ๆ กองไฟ ก็ไม่ปรารถนาจะลุกไปไหน ถ้าจะค้นหาบุคคลซึ่งซี้เกียจที่สุดในโลก ก็เห็นระหาได้ในประเทศหนาว ในหมู่สกุลที่มันมีมาหลายชั่วคนมันไม่ต้องกระดิกตัวเลย ก็ไม่ต้องวิตกว่าจะมีเงินไม่พอใช้ ในการอยู่กินอย่างพุ่มพวยที่สุด.

แต่ถ้าจะพูดทั่วๆ ไป ชาวเมืองร้อนเห็นจะหมั่นน้อยกว่าชาวเมืองหนาว ทว่าหมั่นนั้นหมายความว่าหมั่นทำการทำงาน มิใช่หมั่นเที่ยวหมั่นเล่น.

งาน กับ เล่น ผิดกันอย่างไร ครูเทพเพื่อนข้าพเจ้าเคยเขียนไว้แล้ว แต่เขียนไว้ยืดยาว ะนำมากล่าวซ้ำในทันทีไม่มีที่ ข้าพเจ้าเคยเห็นคำอธิบายของนักปราชญ์ฝรั่งว่าอะไรเป็นงาน อะไรเป็นเล่น แต่คำที่เขาถนัดนั้น ถ้าจะเอามาแปลก็ไ้แก่คนแปลเก่งๆ แลเมื่อแปลแล้วก็มักล้จะเข้าใจยาก เพราะฉะนั้นจะอธิบายโดยวิธียกตัวอย่างว่า เมื่อไปข้าพเจ้านั่งอยู่ที่โต๊ะเขียนหนังสือที่กระทรวง ใช้มันสมองบังคับมือมิชวาให้เขียนหนังสือในกิจการราชการ เมื่อนั้นข้าพเจ้าทำงาน เมื่อไปข้าพเจ้านั่งอยู่ที่โต๊ะเขียนหนังสือที่ร้าน ตั้งทำอย่างเดียวกัน ใช้มันสมองเดียวกัน บังคับมือๆเดียวกันให้เขียนหนังสืออย่างที่ท่านอ่านอยู่ทุกวัน เมื่อนั้นข้าพเจ้าเล่น เมื่อก่อนเล่นฟุตบอล ท่านเล่น แต่ในเมืองฝรั่งมีคนเล่นฟุตบอลเป็นงานไม่น้อยเลย เหตุที่การเล่นฟุตบอลของพวกนั้นเป็นงาน ก็เพราะได้ค่าจ้างให้เล่น แลเอาเงินค่าจ้างไปใช้จ่ายในการอยู่กิน การอยู่กินจึงเป็นเครื่องบังคับให้ทำงาน คือเล่นฟุตบอล.

เมื่อพูดกว้างๆทั่วไปในโลก คนเราไม่ได้ทำงานเพราะอยากทำ. ทำเพราะถูกบังคับ ถ้าจะยกตัวอย่างในเมืองไทยให้เห็นง่าย ๆ ก็คือคนแจวเรือจ้าง คนพวกนั้นไม่ได้เที่ยวแจวเรือร้อนแรมเพราะอยากแจว แลสนุกในการแจว แกแจวเพราะจะเอาเงินมาซื้อข้าวแกงกิน ถ้าไม่มีเงินซื้อข้าวแกงกินก็หิว ความหิวหรือความกลัวหิวเป็นเครื่องบังคับให้แจวเรือจ้าง เมื่อได้เงินเหลือจากซื้อข้าวแกงแล้ว ก็ซื้อเครื่องนุ่งห่ม

แต่ใช้จ่ายอื่น ๆ ย่าง แต่พึงเข้าใจว่า ความทิวหรือ ความกลัวทิว
อย่างเคียวเป็นเครื่องบังคับให้แจวอยู่เสมอๆ ถ้าเป็นคนคิดผิดนึกกันชา
ก็ต้องสงเคราะห์เอาความอยากมันอยากกันชาเข้ามาในความทิวกลัว.

เครื่องนุ่งห่มอาจเป็นเครื่องบังคับตาแจวเรือจ้างได้ อีกอย่างหนึ่งแต่
บังคับน้อยที่สุดเพราะกางเกงขาก๊วยตัวเดียวก็ใช้ไปได้นาน ไม่มีอะไร
จะบังคับให้เปลี่ยนบ่อยๆ ครึ่งยศเต็มยศของแกลก็เสวยอยู่ที่กางเกง
ขาก๊วยตัวนั้น ส่วนเครื่องปกคลุมกายอย่างอื่นเช่นเสื้อแลหมวกนั้น
เสื้อตัวเดียวก็อยู่ไปได้ชั่วกัปป์ หมวกใบเดียวก็ใช้ ได้จนมีมาใหม่
แต่จริงแกลไม่ตายเพราะไม่ใส่เสื้อแลหมวก แกลตำรวไม่จับเพราะเหตุนี้
ของทั้งสองอย่างแลของเช่นกันจึงไม่เป็นเครื่องจำเป็นเลย.

แต่ถ้าเมืองเรากลายเป็นเมืองหนาวปรอด ๓๒ องศา ตาแจวเรือ
จ้างแกลจะต้องทำงานเพิ่มขนอีกมาก อาหารก็จะเป็นเครื่องบังคับอยู่
อย่างเก่า แต่บังคับหนักขึ้น แกลจะต้องมีเสื้อผาทกกันหนาวได้ ต้องนอนใน
ที่นอนซึ่งมีเครื่องคลุมพอ ทั้งต้องนอนในห้องที่มีคิซิค จะเที่ยวนอนตาม
ศาลาวัดแลที่น้าอย่างในเมืองเรานั้นไม่ได้ ถ้าท่านไม่เคยไปเมือง
หนาว ท่านจะนึกไม่ออกทีเดียวว่าห้องที่ไม่มีคิซิค แม้แต่ยึกหน้าต่าง
ไม่สนิทหรือผ้ามีรอยแตกเป็นทางลมเข้าไต้นั้น รสชาติมันเป็นอย่างไร
ห้องมีคิซิคเช่นที่วาน แลทั้งที่นอนที่อบอุ่นด้วยนั้น ตาแจวเรือจ้างจะต้อง
แจวเรือให้ ไ้เงินพอมาเสียค่าเช่า อนึ่งความอ่อนในเข้าเรือนนั้นเกิด
จากไฟ จะมีไฟต้องมีอะไรให้มันเผา แลเชื้อไฟที่ถูกที่สุดก็คือ
ถ่านหิน เพราะมันคอบุ้นานกว่าเชื้อชนิดอื่นซึ่งเปลืองเท่ากัน ตาแจว
เรือจ้างแกลจะต้องแจวเรือให้มากจึงจะไ้มันมา.

หอสมุดกลาง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พุคมาเพียงนี้ท่านก็เห็นแล้วว่า ถ้าตาแจวเรือจ้างแกอยู่เมืองหนาว
 แกจะคงหมั่นกว่าอยู่เมืองไทยมาก แกจะหาเช่ากินค่า, อาศัยนอน
 ตามศาลาวัด, ครอบกางเกงขาก้วยตัวเดียวตลอดปี, ไม่ห่าน้ำร้อน
 ไว้สำหรับนำหนาว, เช่นนี้ไม่ไ้เป็นอันขาด เพราะแกจะทรงชีวิต
 ไว้ไม่ได้ ในเมืองร้อนสิ่งที่ยังคงให้หมั่นมันน้อย ในเมืองหนาวมีมาก
 ชาวเมืองหนาวถูกบังคับให้หมั่นมาไม่รู้กี่ชั่วคน ก็เลยรู้สึกถึงความ
 หมั่นนั้นเป็นอรรมคาของคน.

ความหมั่นนั้น ถ้าหมั่นแล้วไม่รู้ก็เก็บหอมรอมริบ ก็หมั่นเสีย
 เปล่า ความเก็บหอมรอมริบนั้นเล่าก็อย่างเกี่ยวกันอีก พุคทั่ว ๆ ไป
 มนุษย์เราอสมทรพย์ไว้ ไม่ใช่เพราะอยากอสม อันที่จริงอสมเพราะมี
 อะไรเป็นเครื่องบังคับ คนเรามีสภาพเป็นสัตว์สุรุ่ยสุร่าย. ท่านที่ยัง
 ไม่มีรถยนต์คงจะอยากมี ข้าพเจ้ามีแล้ว แต่อยากจะมีให้ภรรยาไปอีก
 ถ้าไม่มีความปราศรัยหรือสิ่งอื่นเป็นเครื่องกักขวาง ท่านแลข้าพเจ้า
 คงจะซอรถยนต์กันรำไป เมื่อเขือรถยนต์แล้วก็ยังมีสิ่งอื่น ๆ อีกเป็น
 ันมาก.

การที่เราไม่สุรุ่ยสุร่ายใช้จ่ายในทางที่ไม่จำเป็น ก็เพราะกลัวว่า
 เมื่อเงินหมดเกลี้ยงแล้ว จะไม่มีใช้สอยในคราวต้องการ พุคสั้น ๆ
 ความกลัวอึดคักเป็นเครื่องบังคับให้คนไม่สุรุ่ยสุร่าย.

ความอึดคักนั้นเป็นของเลื่อนขนเลื่อนลงไปตามฐานะแลความต้อง
 การของคน ตาแจวเรือจ้างจะไปไหนเค็วไปก็รู้สึกอึดคัก เสมียน

จะไปทำงานชั้นรกรางไปก็ไม่เรียกว่าอัครคัก แต่ถ้าข้าพเจ้าไม่มีรถยนต์
จะเข้าไปทำราชการ ก็เรียกว่าอัครคักมาก ความต้องการเพราะเคย
แลเพราะจำเป็นนั้นแหละ ถ้าไม่มีก็เป็นการอัครคัก.

ในเมืองไทยถ้าจะพูดถึงคนทั่วไปก็ต้องพูดถึงชาวนา เพราะ
ชาวนาเป็นส่วนมากในพลเมืองของเรา ตาชาวนานั้นแก่เป็นคนหมั่น
มีใจไม่หมั่น, แก่แก่หมั่นเพียงที่จำเป็นระก้องหมั่น พุคตามปรกติ
อาชีพของแกคือการทำนา แลในการทำนานั้นแกต้องหมั่นมากในคืน
ฤดูฝน ซึ่งเป็นเวลาไถ เวลาหว่าน เวลาเพาะ แลเวลากำกล้า เมื่อ
น้ำเข้าทุ่งแลคันเข้าตั้งตัวแล้ว แกะหมั่นทำอะไรก็ไม่ทำอะไรหมั่นทำ
เพราะการทำนาในคอนนั้นพระอาทิตย์แลพระวรรณทำให้เสด็จ ค่อถึง
เวลาเกี่ยวแลนวดเข้า ไม่มีเทวคาทำแทน แกจึงต้องหมั่นออกพักหนึ่ง.

ความต้องการของตาชาวนา นัยหนึ่งความขงคัยให้หมั่นนั้นมันน้อย
แกไม่ต้องมีเสื่อผ้าไว้กันหนาว ไม่ต้องใช้ถ่านหินเป็นเชื้อไฟ การ
หุงต้มของแกก็ใช้พนซึ่งมีมากในเมืองไทย แต่หามีมากในเมืองฝรั่งไม่
เรือนฝากระแจะของแกลมรั่วเข้าไค้ทุกทีศ ย่อมทำให้เย็นสบายกว่า
เรือนทึบคิมคชิต แต่ถึงกระนั้นก็ยังไม้เย็นพอ แกมักออกมาอนที่
เฉลียงซึ่งลมโกรกไค้ ท่านแลข้าพเจ้าบางเวลาเขือกัยเข้าไทยต้อง
หันไปกินกัยเข้าฝรั่ง เขือกัยเข้าฝรั่งต้องหันไปกินกัยเข้าจีน แลเขือก
กัยเข้าจีนต้องหันไปกินกัยเข้าไทยอีก ส่วนตาชาวนานั้นแกไม่เขือก
หมูแฮมเพราะไม่เคยกินหมูแฮม แลไม่อยากกินหมูแฮมเพราะเหตุ

เคี้ยวกัน แกไม่มีความคุ้นเคยกับหนวกเต่าเขากระต่าย ความ
ปราดนาหนวกเต่าเขากระต่ายจึงไม่เป็นเครื่องบังคับให้หมั่น แกมีที่ใช้
เงินน้อย จึงไม่มีสิ่งบังคับให้แกหมั่นหาเงินมาให้มาก.

ถ้าแกเปลี่ยนจากประเทศนี้ไปเป็นชาวนาอยู่ในประเทศหนาว แก
จะต้องทำงานมากกว่าเคี้ยววันมากมาย เพราะพระอาทิตย์แสดพระวอ
ไม่มาช่วยทำนามากเหมือนที่เมืองนั้นนึ่งก็อย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่ง
ความต้องการของแกจะทวีขึ้นทุกทางไป แกจะต้องหมั่นด้วย ทั้งเก็บ
หอมรอมริบด้วย มิฉะนั้นจะเกิดอหิวาตกโรคซึ่งระส่ำระสายเมื่อสนชีวิต
คอกกระมัง.

เมื่อแกได้กล่าวถึงความกลัวหิวเป็นเครื่องบังคับให้ตาแจวเร็วบ้าง
ต้องแจวเร็ว ต่อมาได้กล่าวถึงความกลัวอหิวาตกโรคเป็นเครื่องบังคับให้คน
เก็บหอมรอมริบ อันที่จริงความกลัวหิวและความกลัวอหิวาตกโรคก็อันเกี่ยว
กัน จึงควรเปลี่ยนคำกล่าวในที่ว่า ความอหิวาตกโรคหรือความกลัวอหิวาตกโรค
เป็นเครื่องบังคับให้คนหมั่น แลบังคับให้เก็บหอมรอมริบด้วย ในประเทศ
หนาวความอหิวาตกโรคเกิดง่าย เพราะความต้องการในเมืองหนาวมีมากกว่า
ในเมืองร้อน เสื้อผ้ากันหนาว อาหารชนิดที่ทำให้ความสามารถต่อสู้ความ
หนาว ทนจนซึ่งปลากไว้ในห้องมิถุนิก, ถ่านหินแลเชื้อไฟอย่างอื่น ๆ
เหล่านี้ ในเมืองหนาวถ้าใครไม่มี ก็เป็นการอหิวาตกโรคชีวิตล่อแหลม
ชาวประเทศหนาวถูกบังคับให้หมั่นแลเก็บหอมรอมริบมาไม่รู้จักก็ช่วยคน
ความหมั่นแลความรู้จักประหยักรทรัพย์จึงกินเข้าไปในกระดูกกำ เลย
กลายเป็นอรรวมภาของคนเหล่านั้น.

ส่วนในเมืองร้อนอย่างเรา ความขี้ขลาดให้หมั่นแกลให้เก็บหอม
 รอมวิบมีน้อยกกว่าในเมืองหนาว ความจำเป็นที่จะต้องเปลืองทรัพย์ก็น้อย
 ความปราดนาก็ไม่แพง เมื่อหาได้พออยู่พอกินก็รักว่ามีความสุข
 ท่านลองไปตามตาชานาว่าทำไมแกไม่ทำนาให้มากขึ้น เพื่อจะได้
 เก็บเงินไว้ซื้อหมูแฮมแลเนยแข็งกิน แลซื้อรถยนต์ไว้ขี่ แกคงจะตอบ
 ว่า แกไม่เคยกินแลไม่อยากกินหมูแฮมแลเนยแข็ง แลไม่มีที่ระซี้
 รถยนต์ไปไหน จะไปเห็น้อยทำนามาก ๆ เพื่อจะเอาเงินมาซื้อของ
 ที่แกไม่ต้องการทำไม แกต้องการอะไรบ้างสำหรับความสุขของแก ๆ
 ก็หาได้ทุกอย่างจากการทำนาที่ทำอยู่เดี๋ยวนี้ คำตอบเช่นนั้นท่านคงจะ
 วิจารณ์ว่าถูก แต่อาจทำให้ท่านนึกต่อไปว่า ก็ถ้าอย่างนั้นประเทศที่
 เป็นเมืองร้อนจะเกิดหมุนภูลเขามีกำลังวังชาไปอย่างไรได้เล่า.

ปัญหาที่พุกมานเป็นเรื่องหยิ่งนำลก เมื่อพุกมาถึงเพียงนี้ยังเข้า
 เขตลกหนักเข้า ท่านเป็นนักเรียนมหาวิทยาลัย บางท่านมีหน้าที่
 ต้องศึกษาวิชาประเภทที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงอย่างนั้น ท่านลองเอาปัญหา
 ไปตรึกตรองสังสนทนากันดู ทั้งในพวกกันเองแลกับครูด้วย คงจะ
 พุกกันได้ยกยาว หรือถ้าจะเขียนลงบนกระดานก็จะเห็นสมมุติเล่มโต
 ที่เกี่ยวข้อง ความนึกในฤกษ์หนาวระค้ำปัญหาให้แตกไม่ได้ ฤกษ์หนาว
 ฤกษ์เกี่ยวไม่พอ เพราะเมืองเราหนาวน้อยวันนัก ข้าพเจ้าก็คิดว่าต้อง

การดูคุณงาม ฤกษ์อื่น ฤกษ์ฝนทั้ง ๓ ฤกษ์ ทั้งต้องการนักปราชญ์ที่
เชี่ยวชาญจริง ๆ ให้มาศึกษาความเป็นไปในท้องที่นาน ๆ จึงจะเขียน
สมุดเล่มโตด้วยเหตุนี้ไว้ได้.

แต่ถ้าความนึกเท่าที่ว่ามันนี้ เบิกปัญหาทำให้ท่าน ตรึกตรอง
ต่อไปก็นับว่าไม่เสียเปล่า ถ้าท่านคิดให้ตกได้ ท่านจะเป็นคนฉลาดมาก
เมื่อคิดตกแล้ว ถึงหากจะไปรู้สึกภายหลังว่าผิด ก็ยังเป็นเครื่อง
ฝึกฝนปัญญา นับว่าไม่เสียเปล่าอยู่แน่นอน.

เรื่องที่ ๒

ทุนทรัพย์และรางวัลของทุนทรัพย์

แต่งลงในหนังสือ เสนาศึกษาเล่ม ๖ ตอนที่ ๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๕

เริ่มต้นในที่นี้จะหาคำมาใช้แปลคำอังกฤษว่า ไฟแนนซ์ สักคำ ๓
ดวงการไฟแนนซ์ของเมืองเรา ๆ เรียกว่ากระทรวงพระคลังมหาสมบัติ
แต่ไฟแนนซ์ที่กล่าวต่อไปนี้ไม่ใช่กิจการคลังเลย จึงจะขอตั้งคำใหม่
สำหรับใช้ ในที่นี้ว่าอนกรณ์ เพื่อประโยชน์ที่จะให้เรียกได้คล่องแล
ชินหูกว่าคำอังกฤษ.

อนกรณ์ในที่นี้แปลโดยอุปมา ว่าเป็นเครื่องจักรรวบรวมเงินตรา
ซึ่งเราทำนทั้งหลายมีเหลือใช้ และรวมมาเพื่อจำหน่ายไปให้ผู้อื่นกู้
ถ้าผู้กู้และผู้ให้กู้ อยู่ต่างประเทศกัน เช่นเรากู้จากลอนดอนก็ หรือ
อังกฤษก็ จากอเมริกา ก็ อนกรณ์ชนิดนั้นเป็นอนกรณ์ระหว่างประเทศ
ผู้กู้เงินมากที่สุดในโลกนั้นก็คือรัฐบาล เหตุทั้งนั้นอนกรณ์ระหว่าง
ประเทศมักเป็นไปในทางที่พระราชารัฐในประเทศ ๑ เป็นเจ้าหนี้ให้
รัฐบาลอีกประเทศ ๑ กู้เงินไปเป็นทุน กระทำควมจำเริญให้เกิดใน
บ้านเมือง คือสร้างรถไฟ หรือสร้างอ่าวรับเรือสินค้า หรือทำชลประทาน
บำรุงการเพาะปลูก หรือกระทำการสิ่งอื่นซึ่งจะเป็นทางที่เกิดผล
ประโยชน์ทำให้บ้านเมืองมั่งมียิ่งขึ้น.

เงินเหลือจ่ายซึ่งเจ้าของสงวนไว้ แลให้ผู้อื่นนำไปเช่นนี้ทั้งข้อ
 ในที่นี้ว่าทุนทรัพย์ อนาคตเป็นเครื่องจักรสำหรับจักทุนทรัพย์ คือ เก็บ
 เงินเหลือจ่ายของคนต่าง ๆ มารวมกัน แลให้ผู้ที่อยากนำไปใช้
 เป็นประโยชน์ และเป็นผู้ยอมเสียค่าให้ผู้ที่เรียกชื่อว่าดอกเบี้ย การ
 ที่ผู้ที่ยอมเสียค่าให้ที่นั่น ก็โดยหวังว่าถึงจะต้องเสียดอกเบี้ยก็คง
 จะได้ประโยชน์จากเงินที่ที่นั่นยิ่งกว่า หรือถ้าเป็นรัฐบาลก็โดยหวัง
 ว่าจะใช้เงินที่ที่นั่นลงทุนทำให้บ้านเมืองมีงิมขึ้น.

ถ้าไม่มีใครยอมเสียค่าที่ทุนทรัพย์ คนทั้งหลายคงระหุกการ
 สงวนเงินเหลือจ่าย หรือถ้าสงวนไว้ก็ไม่ให้ใครยืม (นอกจากใน
 ทางสงเคราะห์) เงินเหลือใช้ทั้งปวงจะกลับไปฝังดินอย่างโบราณ
 หรือมีคนเก็บเข้าห้องมัน การหากินที่จะต้องใช้เงินทุนก็เป็นอันเกิด
 ไม่ได้.

ทุนทรัพย์เป็นข้อใหญ่ใจความของอนาคตนี้ เราควรพูดเรื่อง
 ทุนทรัพย์ให้เข้าใจกันเสียก่อน ในโลกทั่วไปเวลานี้ เจ้าของทุนทรัพย์
 มีปัญหามาก ถ้าใช้ทุนทรัพย์หรืออำนาจที่เกิดแต่ทุนทรัพย์ในทาง
 ที่ไม่ถูกใจคน ก็ถูกตำว่าเป็นอย่างใหญ่ เจ้าของทุนทรัพย์ซึ่งใช้
 สมบัติของตนในทางที่ไม่ชอบธรรมนั้น เราจงช่วยกันตำว่าให้สาแก่ใจ
 แต่เราควรจำให้มั่นในใจว่าทุนทรัพย์นั้นเมื่อใช้ในทางที่ชอบแล้ว ก็หา
 เป็นเครื่องประหารความชอบธรรมอันอยู่ในมือเจ้าของซึ่งไม่อายบาปไม่

ที่จริงทุนทรัพย์เป็นของสำคัญและเป็นเครื่องจำเป็นแก่การประกอบ การค้าขายทั้งปวง เศรษฐีซึ่งจำหน่ายทุนทรัพย์ของคนให้มีผู้ไปใช้ประกอบ การหากินนั้น จึงเป็นผู้มีคุณแก่ประชุมชนเป็นอันมาก.

ทุนทรัพย์ซึ่งเจ้าของได้รวบรวมขึ้นไว้ แลให้ไปใช้ประกอบ การหากินนั้น เจ้าของย่อมจะไต่ค่าให้ก็คือคอกเขี่ย แต่คนบางพวก กล่าวโดยความเห็นที่มีในใจ โดยสัจย์จริงว่า เจ้าของทุนทรัพย์ที่ยังคย เรียกเขาคอกเขี่ยเช่นนั้น ไม่ควรเรียกได้ โดยความชอบธรรม คอกเขี่ย เหล่านั้นล้วนแต่ข่มขี่เขาจากผู้ลงแรงทำการทั้งนั้น ถ้าคำที่กล่าวเช่นนั้น ถูก อนาคตทั้งปวงก็เป็นมิอาจชีพ อนาคตทั้งปวงเป็นขโมยหมด เรา ควรจะช่วยกันจับตัวขังคราวให้สิ้นเชิง ข้าพเจ้าจะเขียนและท่านจะอ่าน หนังสืออันทำไมเล่า.

เงินนั้นเป็นกัหมายอำนาจแห่งทรัพย์ เป็นต้นว่าถ้าข้าพเจ้ามี เงิน ๕๐๐ บาท ข้าพเจ้าจะซื้อคอกไม้ ไฟมาจุดหรือจ้าง ลครมารำ หรือ จ้างใครมาเล่นตลกหกคกเม่นอะไรก็ได้ตามราคาเงินซึ่งมีจำนวน ๕๐๐ บาท เป็นกำหนด อำนาจแห่งทรัพย์มีฉนั้น และถ้าเจ้าของทรัพย์ไม่ใช้อำนาจ ของตนในทางจ้างลครมารำให้ดูหรือซื้อของมาบำรุงความสำราญชั่วขณะ จะใช้ ในทางที่ ให้คนอื่นไปสร้างโรงงาน และจ้างคนมาประกอบ การ หากิน แลไต่รับคอกเขี่ยเพราะใช้อำนาจทรัพย์ในทางนั้น ก็นับว่า เป็นอุปการแก่ประชุมชนเป็นอันมาก.

คนบางพวกกล่าวว่า คนมีทรัพย์ใช้อำนาจแห่งทรัพย์กักขังให้คน ทำงานเป็นประโยชน์แก่ตน ตัวเองนั่งกินนอนกินไม่ต้องทำอะไรสักหน่อย

เพราะฉะนั้นนี่ว่าไม่ใช่อำนาจทรัพย์ในทางที่ชอบธรรม คำที่กล่าวเช่นนั้น
เป็นปัญหาที่ยุ่งเกี่ยวกันในเมืองที่มีทุนทรัพย์มากคืออังกฤษเป็นต้น ผู้อ่าน
พึงรำลึกว่าหนังสือที่สอนปกครองการซึ่งเป็นไปทั่วโลก จึงเอาปัญหาเมืองอื่น
มากล่าวด้วย ปัญหาเหล่านี้ถ้ายังไม่มามีในเมืองไทยในเวลานี้ ก็คง
จะมีมาในภายหน้าเป็นแน่.

ข้อที่กล่าวโทษว่าเศรษฐีจ่ายเงินให้คนไปประกอบ การหา กินแล้ว
ก็ให้เศรษฐีเองนั่งกินนอนกินนั้น ก็เป็นความจริง แต่การที่เศรษฐีได้ทำให้
ผู้อื่นคอกเขี่ยมานั่งกินนอนกินนั้น ก็เพราะมีเงินให้ก็ และเงินที่มีให้ก็
นั้นเศรษฐีได้มาอย่างไรควรเราก็คงคิดสักหน่อย คนมั่งมีเพราะฉ้อโกง
รับสินบล หรือทำโจรกรรมอย่างอื่นนั้นอยู่นอกตำรา ถ้าควรอยู่ในที่
ในคุก หาใช้ในตำราไม่ เมื่อยกพวกนี้เสียแล้วคนมีทุนทรัพย์ก็มี
ด้วยงานซึ่งได้ทำมาในกาลก่อน งานนั้นเป็นงานชนิดที่คนอื่นยอมเสีย
เงินให้ ถ้าคนไม่ได้ทำเองก็ต้องมีคนอื่นทำไว้และรับต่อ ๆ กันมา
เมื่อพิจารณาฐานันทุนทรัพย์ก็คือผลแห่งงานที่ได้ทำในปางก่อน สะสม
มาเป็นชั้น ๆ ตามมากแลน้อย อนุภาวอาจใช้คนอื่นทำงานให้คนนั่งกิน
นอนกินได้จริง แต่ที่อาจทำเช่นนั้นได้ก็ด้วยได้สะสมกุศลในปางก่อน
คือได้ทำงานรวมผล คือรางวัลแห่งงานนั้นไว้เป็นทุนทรัพย์ ถ้ามิได้
ทำเองก็คงได้มรดกจากพ่อแม่หรือใครที่ทำได้ ให้ ต่างว่ามีพ่อค้าร้าน
ชำคน ๑ ทำการค้าขายอยู่ ๑๐ ปี เก็บเงินได้ ๑,๐๐๐ บาท เงิน ๑,๐๐๐ บาท
นี้เป็นรางวัลส่วน ๑ ของการค้าขายที่ทำอยู่ ๑๐ ปีนั้น ถ้าตาพ่อค้าแกะจะใช้

เงินของแกในทางจ้างลครมาเล่น ๓ วัน ๓ คืน ก็ไม่มีใครมีอำนาจจะไปห้ามปรามแกได้ กลับจะมีคนเห็นชอบไปช่วยแกคุลครแน่นไปเสียอีก แต่ถ้าแกนั้นถึงกาลภายหน้าไม่จ่ายเงิน ๓,๐๐๐ บาทให้ละลายไปเสีย แกจะไปเข้าตักกับเขาในการตากมะพร้าวแห้ง ส่งไปขายต่างประเทศเช่นนั้น แกก็ไ้ชื่อว่าช่วยให้มีคนไ้ทำงาน คือรับจ้างตากมะพร้าวมากขึ้น และทั้งช่วยให้คนที่อยากไ้มะพร้าวแห้งซื้อไ้มากขึ้นตามส่วนทุนทรัพย์ ๓,๐๐๐ บาท ของแก ต่างว่าบริษัทขายมะพร้าวแห่งนั้นเฉลี่ยกำไรบริษัทหนึ่ง ๓๐๐ ละ ๕ เช่นนั้น ถ้าพ่อค้าแกก็ไ้คอกเขี่ยคือค่าไ้ก็ไ้ ๕๐ บาท เงิน ๕๐ บาทนั้นแกไ้เพราะผลแห่งการค้าขายที่ไ้ทำอยู่ ๓๐ ปี นั้นให้รางวัล กล่าวอีกอย่างหนึ่งคือแกมีบุญเป็นวาคาบละ ๕๐ บาท เพราะไ้ขำเพ็ญกุศลระหว่าง ๓๐ ปีสะสมเป็นผลมีกำหนดราคา ๓,๐๐๐ บาท ถ้วน.

ถ้าจะกล่าวว่าพ่อค้าร้านชำแกนอนช้เกียรอยู่วันละค่า ๆ ไม่ทำอะไรเลยก็ไ้เงิน ๕๐ บาท เช่นนั้นก็กล่าวไ้ แต่ที่แกไ้เช่นนั้นไม่ใช่ผลแห่งความช้เกียรในเวลาอัน เป็นผลแห่งความหมั่นระหว่าง ๓๐ ปี ที่ล่วงไปแล้ว เหมือนอย่างข้าราชการไ้รับพระราชทานเบี้ยบำนาญ ก็ไ้เพราะรับราชการมาแล้วประมาณ ๓๐ ปี หรือเพราะเหตุอื่นตามพระราชบัญญัติเบี้ยบำนาญ รวมความว่าไ้เบี้ยบำนาญเพราะรับราชการมาในเบื้องต้น ไม่ใช่เพราะไม่ไ้ทำอะไรในเวลาอัน.

ตัวอย่างคารวาทที่กล่าวมานั้นนี้ ใครที่มีทุนทรัพย์ให้คนอื่น
 หนีไปประกอบกิจการก็ฉนั้น ฉะนั้นแต่ต้องเอาหมั้นแสนล้านโกฏิ
 คุณทุนทรัพย์ของคารวาทที่เสียก่อน จึงจะเป็นทุนทรัพย์ของเศรษฐีได้

ถ้าเศรษฐีหรือธนาคารที่ปล่อยกู้เงินโดยที่ไต่ข่าเพื่อผูก
 มาด้วยตัวเองอย่างคารวาททุกคน การที่เคียดผู้ที่มีทุนทรัพย์ก็จะน้อย
 ลง เพราะเห็นไต่ฉนั้นว่า แก่นังกินผลแห่งความหมั้น ๓๐ ปีของแก
 เหมือนข้าราชการเขี่ยข่านาญนังกินผลแห่งเวลาที่รับราชการ มาแล้ว
 ฉนั้น แต่เศรษฐีธนาคารทุกคนมิได้มีทุนทรัพย์ให้กู้ โดยที่ไต่สะสม
 ผูกมาด้วยตัวเอง บางคนไต่ประ โยชน์จากความหมั้นของผู้ที่หนีไป
 ไปแล้ว ก็อรรถพรของตนเป็นต้น ข้อที่ร้องว่าบุคคลที่หมั้นและสะสม
 ทุนทรัพย์ไว้แล้ว ไม่ควรมีอำนาจส่งทุนทรัพย์นั้นให้บุตรหลานที่ไม่เคย
 หมั้นเลย ไต่ฉนั้นกินนอนกินรางวัลแห่งผลความหมั้นของผู้ที่หนีไปแล้ว
 ฉนั้น พวกที่เห็นเช่นนี้มีคำอธิบายอีกยาวเห็นจะนำมากล่าวไต่หลายเล่ม
 สมุก ข้อที่ว่าไม่ชอบธรรมนั้นเราท่านที่ไม่ม่อรรถพรสะสมทุนทรัพย์
 ไว้ให้ ก็คงจะช่วยกันเห็นชอบมากด้วยกัน และความมั่งมีนั้นเมื่อ
 ประกอบกับความเป็นผู้ไม่เคยกระตักตัวทำอะไรให้เป็นคุณก็ในโลกนี้เลย
 บางทีก็กลายเป็นคุณชั่วแก่ผู้มั่งมีไต่ข้อย ๆ เพราะไม่รู้จักราคาแห่ง
 ทรัพย์ซึ่งไต่มาง่ายนัก คุณชั่วซึ่งอาจเป็นผลแห่งความไต่กำเนิดในสกุล
 มั่งคั่งนั้น อาจกล่าวและยกอุทาหรณ์ไต่ตั้งเล่มสมุกเหมือนกัน.

แต่การมั่งมีที่ช่วยไต่บรมกณนั้นก็มีคุณไต่ได้ ไต่จะมีแต่คุณชั่ว
 ฝ่ายเคียดที่คนบางจำพวกกล่าวฉนั้นก็หาไม่ไต่ ธรรมดาคนที่กระทำ

การสะสมทุนทรัพย์นั้นก็เพราะอยากจะมี ความมั่งคั่งเป็นที่หมายความ
 ทำการสำเร็จ ปริมาณแห่งความมั่งคั่งเป็นเครื่องวัดความสำเร็จ และ
 คนเราที่ใจควรเป็นคนคงจะอยากกระทำการให้สำเร็จ และอึดอื้อในความ
 สำเร็จของตน อนึ่งผู้ที่ใดทำการสำเร็จและสะสมทรัพย์สมบัติไว้แล้ว
 นั้น มักจะอยากยื่นผลแห่งความสำเร็จให้บุตรหลานวัยช่วงต่อไป มิฉะนั้น
 ผลแห่งความสำเร็จก็จะกระจัดกระจายสูญไป พร้อม กับชีวิตของผู้ทำ
 สำเร็จ อาจกล่าวได้ว่าน้ำใจคนโศกมากต้องการมีทรัพย์เพอจะส่งช่วง
 ให้แก่ลูกหลานที่เกิดภายหลัง ถ้ามีสมบัติแล้วรู้ว่าจะส่งต่อไปไม่ได้
 ก็รู้สึกเหมือนหนึ่งว่าสมบัตินั้นมิใช่ของ ๆ คน อย่างขุนนางกินพานทอง
 จะรู้สึกกว่าพานทอง เครื่องยศเป็นสมบัติ ของคนเท่าพานทองใบเล็ก ซึ่งทำ
 ขึ้นเองสำหรับรองคนโทนั้นหามีได้ พานทองเครื่องยศนั้นเป็นของ
 พระราชทานชูเกียรติยศผู้รับ เราจึงอยากรับพระราชทานเสวรีรักษา
 ไว้ชั่วชีวิต แต่ทุนทรัพย์นั้นถ้าเก็บหมกไว้ก็ไม่เป็นเครื่องชูเกียรติเลย
 ถ้าเก็บไว้แล้วส่งต่อไปให้ลูกหลานไม่ได้ เราก็ไม่หามาเก็บไว้ให้
 ช่วยการ ถึงจะหามาได้ก็คงจะใช้ให้ละลายไปหมด เพราะฉะนั้น
 การให้และการ รั้งมรดก มีประโยชน์แก่ ประชุมชนในทาง ที่เป็นเครื่อง
 ชักชวนให้สะสมทุนทรัพย์ แลทุนทรัพย์ที่สะสมไว้นั้นเป็นประโยชน์ใน
 การลงทุนเพื่อค้ำค้ำ เช่นตั้งโรงงานทำของขายเป็นต้น การลงทุน
 เช่นนี้ทำให้ความมั่งคั่งเกิดในประชุมชน.

ส่วนเราท่านที่ไม่ได้เกิดในสกุลเศรษฐีหรือไม่ได้รับมรดกให้
 มั่งมีก็ช่วยไม่ต้องกระตือรือร้น ควรคิดว่าทุนทรัพย์ที่มารวมกันเป็น
 มรดกนั้นโดยมากไม่ได้เกิดเองมาเอง คงจะมารวมกันด้วยมีผู้หมั้น
 สะสมแทบทั้งนั้น หนึ่งมีคำร้องว่าคนที่มั่งมีก็ด้วยการฉ้อโกงหรือล่อลวง
 ในการทำของขายนั้นมามาก ทุนทรัพย์เหล่านั้นได้มาโดยทุจริต ไม่ควร
 ใครจะไถ่รางวัลจากทุนทรัพย์เหล่านั้น คำที่กล่าวเช่นนั้นในส่วนการ
 ฉ้อโกงต้องปล่อยให้กฎหมายและเครื่องมือของกฎหมายเป็นพระ แต่
 ทุนทรัพย์ที่รวมกันแล้วนั้นระแยกเป็นสุจริตและทุจริตก็แยกไม่ได้ เมื่อ
 ใครได้ไปก็อาจใช้ต่อสู้หากำไรได้ทั้งนั้น ส่วนการล่อลวงทำของขาย
 นั้นจะไปโทษผู้ขายฝ่ายเดียวไม่ควร ถ้าเราไม่ใส่ใจใครจะหลอกลวงขายอะไร
 เราก็กินได้ เป็นต้นว่ามีผู้ที่เราไม่รู้ชื่อและไม่รู้จักตัวเขียนหนังสือ
 ประกาศว่า เราต้องกินยาชนิดใดจึงจะเป็นสุข เราไม่เห็นหลักฐาน
 อะไรที่ควรเชื่อว่าเป็นจริง แต่เราก็กินยานั้นกินเพราะเชื่อว่าต้องกิน
 และซอตามราคาและปริมาณซึ่งทำให้ผู้ขาย (คือผู้บอกเราว่าต้องกิน)
 สะสมทุนทรัพย์ได้เป็นล้าน ๆ เช่นนี้ น่าจะเห็นว่าเขามีทุนทรัพย์ช่วย
 ความหลงของเราออกกระมัง ของขายบางอย่างผู้ขายเขานอนหลอก
 เราอยู่บนเก้าอี้แพรที่เมืองฝรั่ง เราอยู่ถึงเมืองไทยก็พลอยไปช่วยให้
 เขาสะสมทุนทรัพย์เป็นมรดกแก่ลูกหลานของเขาด้วย.

บางคนจะย้อนกลับไปกล่าวซ้ำความว่า ทุนทรัพย์นั้นคือผลแห่ง
 ความหมั้น ประกอบการในปางก่อนรวบรวมกันไว้จนบัดนี้ กล่าวอีก
 อย่าง ๑ คือกุศลที่ได้บำเพ็ญอบรมไว้ ผู้ที่ได้บำเพ็ญกุศลคืออุสาหะ

ประกอบกิจการนั้น เมื่อเก็บผลไว้ได้ก็ใช้ผลนั้นเป็นทุนอุสาหะประกอบกิจการต่อไปอีก ไม่ใช่ทุนทรัพย์ในทางที่จะนำความสำราญมาให้ชั่วคราว การประกอบกิจการนั้นจะทำเองหรือให้คนอื่นทำก็มีผลแก่ประชุมชนเช่นเดียวกันทั้งนั้น ทุนทรัพย์ที่ใช้ในทางนี้มีคำกล่าวที่ว่าเหมือนพรรคเข้าปลุกคือเมล็ดที่เข้าที่แยกไว้เพาะในฤดูหนาว ไม่ใช่เมล็ดที่เรากินหรือขายให้คนอื่นไปกิน หรือให้มากิน หรือต้มเหล้า หรือทำอะไรที่ทำความชั่ว ถ้าเราเลิกเก็บพรรคเข้าปลุกเสีย ยี่น่าเขาจะมันอยเต็มทีและไม่ช้าจะหมดคนใจ คนที่รวบรวมผลแห่งความอุสาหะในกาลก่อนไว้เป็นทุนทรัพย์ได้แล้ว ถ้าไม่ใช้ในทางที่ข้อสัน ไม่ช้าการก่อสร้างคือลงทุนทำของขายเป็นต้น ก็ระเหิมกันไปฉนั้นเดียวกัน.

ส่วนคนที่รับจ้างทำงาน ซึ่งในที่นี้หมายความว่า คนที่ไม่มีทุนทรัพย์ของตัวเอง มีแต่ความสามารถด้วยปัญญา หรือด้วยมือเป็นเครื่องหากินนั้น คนพวกนี้ควรยินดีเอาใจช่วยผู้ที่สงวนเงินเหลือจ่ายไว้สำหรับให้ ใช้ลงทุนทำการที่ตนรับจ้าง ทุนทรัพย์นั้นเป็นเครื่องจำเป็นแก่การหากินคือทำของขายเป็นต้น คนที่อยากจะรับจ้างในโรงงานทำของขายก็ตาม เป็นเสมียนในบริษัทพาณิชย์ก็ตาม ควรสวทมนต์ภาวนาให้ทุนทรัพย์เกิดมีขึ้นมาก ๆ เพราะถ้าทุนทรัพย์ยิ่งจ่ายไปลงทุนมาก การเรียกจ้างคนก็ยิ่งมากขึ้น การหากินของลูกจ้างจะแน่นอนหนาชนคามส่วนแห่งทุนทรัพย์ซึ่งทวีขึ้นนั้น ถ้าทุนทรัพย์มันอยและเจ้าของระแวง ความเสียหายไม่จ่ายไปให้ง่าย ๆ จะยอมจ่ายก็แค่เมื่อได้

คอกเขี้ยวสูง ๆ เช่นนี้ ผู้ระบิการพาณิชย์ตั้งโรงงานทำของขาย ก็จะต้องคิดแล้วคิดอีกจึงจะตั้งลงไปได้ การเรียกจ้างคนงานและเสมียนในบริษัทพาณิชย์ก็จะต้งน้อยลงไปอยู่เอง.

ผลหรือรางวัลแห่งการหมั้นประกอบการพาณิชย์ คือตั้งโรงงานทำของขายเป็นต้นนั้น ถ้าจะแบ่งอย่างหาย ๆ ก็แบ่งได้เป็น ๒ ส่วน คือแบ่งเป็นรางวัลคนที่ลงมือทำการส่วน ๓ แบ่งเป็นรางวัลผู้ที่ได้สะสมทุนทรัพย์ไว้จากผลแห่งความหมั้นประกอบการในปางก่อน และเอาทุนทรัพย์นั้นมาจำหน่ายเป็นทุนทำการอีกส่วน ๓ ผู้ลงมือทำการและผู้มีทรัพย์ให้เป็นทุนทำการนั้น นับว่าเป็นมิตรและเป็นปฏิปักษ์กันไปในตัว เป็นมิตรเพราะต้องช่วยกันจึงจะสำเร็จประโยชน์ทั้ง ๒ ฝ่าย เป็นปฏิปักษ์เพราะต่างฝ่ายเพื่อจะแบ่งส่วนกำไรให้มากที่สุดซึ่งจะแบ่งได้ การแบ่งส่วนแห่งกำไร ถ้าฝ่ายไหนมากฝ่ายนั้นมักจะแพ้ ถ้าหากมีคนคอยรับจ้างทำงานทั้งล้านคน มีเจ้าของเงินที่จะจ่ายไปลงทุนทำงานไม่กี่คนเคียว เจ้าของทุนก็คงจะเรียกส่วนกำไรสูงที่สุด กล่าวคือให้เงินเดือนแก่คนงานน้อยเป็นต้น ส่วนคนที่คอยรับจ้างนั้นมีจำนวนมากมาย ถ้าไม่ได้รับจ้างจะไม่มีอะไรกิน ถึงจะได้ค่าจ้างน้อยก็ต้องยอมเข้ารับจ้าง คือยอมแพ้เจ้าของทุนในการแบ่งส่วนกำไรแห่งการตั้งโรงงานทำของขายนั้น ถ้าการเป็นไปตรงกันข้าม คือมีคนมีเงินจะลงทุนมากมายแต่ลูกจ้างหายากเช่นนี้ พวกรับจ้างก็โคเขี้ยว คือจะได้เงินเดือนสูงเป็นต้น เหตุการณ์จึงกล่าวว่าข้างไหนมากข้างนั้นมักจะแพ้.

ส่วนการหากินย่อยคือการตั้งร้านชำขายของเป็นต้นนั้น ถ้าคนจำนวนมากหากินง่าย พ่อค้าย่อยก็พลอยค้าขายก็ไปด้วยกัน เป็นต้นว่ามีคนรับจ้างทำงานได้เงินเดือนมากคนด้วยกัน การชื้อขาย พริก กระบี่ หอม กระเทียม ก็คงจะมากขึ้นกว่าเมื่อมีคนได้เงินเดือนน้อย.

การเป็นทั้งคนทั้งหลายที่ทั้งใจหากินเป็นลูกจ้างก็ค้าขายรายย่อยก็ นอกจากอยากเป็นผู้มีทุนทรัพย์ของตัวเอง ควรอยากให้คนอื่นมีทุนทรัพย์มากๆ ด้วยกัน ไม่ควรคิดว่าคนมีทุนทรัพย์เป็นจำพวกที่กินเลือกกินเนือคนจนด้ายเดียว.

อนึ่งผู้จำหน่ายทุนทรัพย์ให้เป็นทุนทำของขายนั้น มิใช่จะมีแต่ทางใต้ ทางเสียดี่ย่อมจะมีเหมือนกัน ในสมัยโบราณเมื่อคนเรายังมีความคึกคัก ต่างคนก็ทำเครื่องใช้เครื่องกินของตนเอง คือมามีความคึกมากเขาก็เลือกทำแต่สิ่งที่ตัวชำนาญ เป็นต้นคนทำครกก็ทำครกอย่างเดียว โดยหวังว่าผู้คนที่ทำครกสู้ไม่ได้ จะนำสิ่งอื่นมาแลกครกของตน การทำครกอย่างเดียวนำมาซึ่งเครื่องกินเครื่องใช้ทั้งหลายตามความประสงค์ ช่างทำครกนั้นเชื่อว่าคนอื่น ๆ จะยังปึงสัตว์เป็นอาหารดังที่เคยทำมาแต่ก่อน จะไม่หันไปกินอาหารอันคอบปลา เป็นต้นกันเสียทั้งหมด ถ้ามีเหตุที่ทำให้คนเลิกใช้ครกหรือใช้น้อยไป การหาเครื่องกินเครื่องใช้ด้วยการทำครกก็จะเสื่อมไป นับว่าช่างทำครกมีช่องจะเสียทางหากินด้วยประการฉะนี้ ส่วนการทำของขายในเวลาปรกติขยัน ก็มีช่องที่จะเสียอย่างเดียวกับช่างทำครกในเวลาโบราณ แล

หอสมุดกลาง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ความเสียหายนั้นตกแก่เจ้าของทนต์รพีก่อน ถ้าโรงงานทำของขาย
ล้มไป ลูกจ้างของโรงงานนั้นก็หยุดได้รับค่าจ้างแต่ถ้าโรงงานยังเปิด
อยู่ จะได้กำไรก็ตามหรือขาดทุนก็ตามลูกจ้างคงจะได้ค่าจ้างอยู่เสมอ
เหตุทั้งนั้นจึงกล่าวว่า ถ้ามีภัยมาถึงโรงงานทำของขาย ภัยนั้นย่อม
จะมาถึงเจ้าของทนต์รพีก่อน และถ้าภัยนั้นเป็นภัยใหญ่ เจ้าของ
ทนต์รพีกองจะเสียหายมากกว่าคนอื่น ๆ.

เมื่อเราเวลานเจ้าของเมืองคือพวกไทย มีทนต์รพีกจะใช้ทำการ
ค้าขายได้น้อย เรามักกินมากและที่ดินของเราข้างบนก็เขียวไปด้วย
พืชพรรณรุกชชาติขึ้นอาจเป็นเครื่องนำมาซึ่งทรัพย์ เมื่อซุกลงไปก็
พวยทรัพย์ที่ดินคือแร่ต่าง ๆ เป็นอันมาก พืชสน ๆ บ้านเมืองของเรา
เป็นแผ่นดินซึ่งมีทรัพย์เห็นได้ทันทีหรือแอบซ่อนอยู่มากมาย แต่การที่
จะทำให้ทรัพย์กิบ ๆ เหล่านั้นละทิ้งสำนักเก่าของมัน คือพื้นแผ่นดินแปร
รูปเป็นเงินตรามาอยู่สำนักใหม่ คือกระเป๋ารองเรานั้นต้องได้ทนต์รพีก
มาใช้มากมายจึงจะทำให้ได้เต็มที และเมื่อได้ทุนมาแล้วจึงต้องมียุญา
ความรู้ความชำนาญอีกเล่า.

เมื่อเมืองเรายังไม่มีเงินจะลงทุนพอ และทั้งยังขาดความรู้
ความชำนาญอยู่นั้น ถ้าเราจะหวังทรัพย์กิบ ๆ ของเราไว้ทั้งบนดินและ
ใต้ดิน ก็เหมือนกบี่ประพดกิตัวเป็นหมานอนเฝ้ารางหญ้าปราศจาก
ประโยชน์ตนประโยชน์ท่าน เพราะฉะนั้นเราจึงยอมเสียดอกเบี้ยกู้เงิน
เมืองอื่นมาลงทุนบำรุงบ้านเมืองในทางที่เราทำเอง เช่นทำรถไฟและ

ชลประทานเป็นต้น หรือยอมให้ชาวเมืองอื่นซึ่งมีทุนและมีความชำนาญ
มาลงทุนทำการหากำไรด้วยทุนและปัญญาของเขาเอง เป็นแต่เรา
แบ่งเอาส่วนแห่งกำไรบ้าง เช่นอนุญาตให้ทำป่าไม้หรือให้ชักแร่เป็นต้น.

ต่อไปข้างหน้ากิจการที่จะเกิดใหม่ ๆ ยังมีอีกมาก ถ้ามีทุนทรัพย์ภายในบ้านเมืองมาใช้เองได้ ยิ่งมากยิ่งขึ้น แต่การลงทุนปราศจากปัญญา
นั้นฉิบหายเร็วที่สุด เหตุฉะนั้นเราพึงขำเพ็ดญัตว ให้เป็นประชุมชนซึ่ง
มีทั้งทุนและปัญญา ความจำเริญจึงจะเกิดเร็ว.

เศรษฐกิจนั้นเป็นมนุษยศาสตร์หายากอยู่สักหน่อย แม้ในภูมิ
ประเทศที่สกปรกก็ไม่เกิดเร็วเหมือนเห็ดงอก เพราะฉะนั้นเราจะชวนกัน
เป็นเศรษฐกิจให้เกิดขึ้นไปใน ๒-๓ วันก็ไม่ได้ แต่เราอาจชวนกันประหยัด
เงินเหลือจ่ายซึ่งเมื่อรวมกันเข้าแล้ว ก็อาจใช้เป็นทุนทำการก่อสร้างได้
ในทางที่ควรแก่ภูมิประเทศและเวลา.

เรื่องที่ ๓

การค้าทางทะเลในเวลาสงคราม

แต่งลงในหนังสือสมุทรสาร เล่ม ๒๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๕

การค้าทางทะเลของชาติที่ทำสงครามนั้น คัทรูย่อมมุ่งร้ายอยู่เสมอ เพราะหวังตักกำลังซึ่งกันแก่กัน ในพงศาวดารเมื่อชาติอังกฤษกับชาติฮอลันดาบกรันนั้น ต่างชาติมุ่งหมายทำลายการค้าขายของคัทรูเป็นข้อใหญ่ ทพเรือทั้งสองฝ่ายมีกำลังพอต่อสู้กันไว้ ต่างฝ่ายทำลายสมบัติของคัทรูลงไปได้เป็นอันมาก ส่วนสงครามซึ่งเป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ การทำลายสินค้าทางทะเลมิใช่ความมุ่งหมายในเบื้องต้น แต่ก็ได้กระทำกันมาแล้วจนเต็มความสามารถทั้งสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งกำลังทัพเรือมากก็ได้กวาดของค้าขายของคัทรูให้หมดไปจากทะเล อีกฝ่ายหนึ่งกำลังทัพเรือน้อยกว่าก็ทำร้ายเรือค้าขายของชาติกได้แต่ตามที่มีโอกาส ใช้เรือรบที่แล่นบนหลังน้ำอย่างทค้ำไค่น้ำอย่าง.

การสงครามทุกครั้ง ถ้าชาติที่ทำสงครามมีการค้าทางทะเลมากควรคำนึง ฝ่ายคัทรูคงจะพยายามทุกทางที่จะจับกุมเอาเป็นประโยชน์ของตนหรือมีฉนั้นทำลายเสียเพื่อทอนกำลังชาติก อีกฝ่ายหนึ่งผู้เป็นเจ้าของก็คงจะพยายามทุกทางที่จะป้องกันมิให้คัทรูทำลายการค้าขายของคนได้ การค้าทางทะเลของชาติที่ทำศึกกันยังมีปริมาณแลราคาามาก การทำลาย

ไค้ก็ยิ่งเป็นประโยชน์แก่ศัตรูในทางทอนกำลังกัน ยกตัวอย่างเมื่อง
อังกฤษมีการค้าทางทะเลมาก แลอาศรัยการการค้าทางทะเลเป็นเครื่องยัง
ชีวิต ถ้าเยอรมันทำลายการค้านั้นไค้ อังกฤษจะแพ้ โดยเร็ว เพราะ
การค้าทางทะเลเป็นเหมือนเส้นโลหิตซึ่งบำรุงชีวิตของชาติ ส่วนชาติ
เยอรมันนั้นกำลังมากในการสงคราม แต่จะเป็นตัวตั้งบ้านเมืองอยู่
ในดินซึ่งใช้ทางบกไค้ก็ตาม หรือเป็นตัวยการการค้าทางทะเลมิใช่เส้นโลหิต
ซึ่งบำรุงชีวิตก็ตาม เมื่อเสียการค้าทางทะเลไปแล้วก็หาสิ่งกำลังไม่
เหตุผลนี้จะกล่าวไค้ว่าปริมาณแลราคาแห่งสินค้าทางทะเลของชาติที่
สงครามนั้น เป็นมาตราสำหรับวัดความเพียรซึ่งฝ่ายศัตรูคงจะใช้เพื่อ
ทำลายกำลังชาติ แต่ปริมาณแลราคาการค้าทางทะเลของชาติที่
ศึกนั้น มิใช่มาตราสำหรับวัดความเพียรซึ่งชาติที่เป็นเจ้าของการค้า
จะต้องใช้เพื่อการคุ้มครองการค้าของตน มาตราที่จะใช้วัดความเพียร
อันนั้นคือกำลังทัพเรือของชาติ ถึงการค้าขายของชาติที่ทำการสงคราม
จะมาก ถ้ากำลังชาติน้อยการรักษาก็ไม่ต้องจัดให้มากนัก ตัวอย่าง
ที่จะกล่าวให้เห็นไค้ คือ เมื่องอังกฤษรบกับเยอรมัน การค้าของอังกฤษ
มีทั่วโลก แต่ช่วยเหตุชาติเยอรมันไม่มีกองทัพเรือ อังกฤษจึงไม่ต้อง
รักษาการค้าทั่วโลกนั้นเลย ส่วนในสงครามปัจจุบันกองทัพเรือเยอรมัน
มีกำลังเป็นที่สองอังกฤษ อังกฤษต้องใช้กำลังทัพเรือทั้งหมด ในการ
ป้องกันการค้าของตนในทะเล แลถ้าอังกฤษป้องกันการค้าทางทะเล
อยู่ไค้ทรายนิก ทรายนันอังกฤษไม่ต้องเกรงศัตรูจะยกข้ามทะเลไปเหยียบ

เกาะอังกฤษ เพราะเหตุว่าความเป็นใหญ่ในทเลจนถึงเรือค้าขายของ
 คนเกิดได้ทั่วไปนั้น ย่อมเป็นเครื่องข่มกันมิให้ข้าศึกยกทัพข้ามทเล
 ไท้ ทักกล่าวนี้กล่าวตามลทธิแต่ใช้พงศาวดารเป็นหลัก คำที่กล่าว
 นี้ใช้พยากรณ์วิถีแห่งการสงครามครั้งนั้น.

ธรรมเนียมเวลานั้นแสดงว่าการสงครามบนบกนั้น ทริพย์สมบัติส่วนบุคคล
 ของชาติหรือเป็นสิ่งซึ่งศัตรูจะยึดถือเอาไม่ได้ ทำลายไม่ได้ หรือ
 ถ้าจะยึดถือหรือทำลายก็จะต้องจ่ายเงินให้ตามราคาอันสมควร ส่วนการ
 สงครามทางทเลนั้นธรรมเนียมตรงกันข้าม คือทรัพย์สินสมบัติของชาติ
 หรือซึ่งพบในทเลนั้น แม้จะเป็นสมบัติของบุคคลก็อาจยึดถือเอาได้ ข้อที่
 ธรรมเนียมทางบกแลทางน้ำตรงกันข้ามเช่นนี้ เมื่อยังมีไต้กรรกรอง
 ให้เลื่อยค้ำหน้าเป็นที่พิศวง แต่มีคำอธิบายว่าการทางบกแลทางน้ำจะ
 นำมาเทียบว่าผิดกันถึงเช่นนั้นไม่ได้ เพราะในเวลาสงครามการค้า
 ของชาติที่ถูกย่ำยีย่อมระตึก ๆ ซัก ๆ อยู่เสมอ ไม่ว่าทางบกหรือทางน้ำ
 ถ้าจะพุดระหว่างชาติที่รบกันอยู่ไซ้ การค้าคงจะหยุดนิ่งทีเดียว อนึ่ง
 กินแดนซึ่งข้าศึกยกเข้าไปเหยียบย่ำนั้น รถไฟทั้งหมด แลถนนเกือบจะ
 ทั้งหมดย่อมจะอยู่ในมือข้าศึกสำหรับการขนทหาร ขนลำเลียงแลสัมภาระ
 ทั้งปวง เช่นในเวลานั้นสินค้าระหว่างกรุงปารีสกับกรุงเบอร์ลินคงจะไม่มี
 หรือหากจะมีบ้างก็คงจะน้อยที่สุด การค้าขายระหว่างเมืองที่อยู่ในแดนรบ
 นั้น ถ้าจะเกิดไปมากับเมืองฮอแลนดหรือเมืองอื่นที่เป็นกลาง ก็คงจะมี
 บ้างแต่ก็น้อยที่สุด ถ้าจะเทียบก็เสมอกับเรือค้าซึ่งแลกลอกพันเรือรบศัตรู

ไปได้ฉันนั้น อนึ่งในเมืองที่ถูกล้อม ข้าศึกคงจะไม่ปล่อยให้สินค้า
เข้าไปเป็นอันขาด ถ้าใครนำสินค้ามาก็คงจะห้ามหรือริบเอาไปใช้ ใน
การทัพ รวมความว่า ในแคว้นที่เป็นสนามรบ การค้าขายย่อมจะหยุดหมด
แม้สินค้าเป็นสมบัติส่วนตัวบุคคลก็เช่นเดียวกัน ขย่าว่าแต่ในแคว้นที่เป็น
สนามรบ แม้ในที่อื่น ๆ อันเป็นเขตของประเทศที่มีข้าศึกเข้าไปเหยียบ
การค้าขายทางบกก็คงจะติดขัดทั่ว ๆ ไป เหตุฉนี้จะกล่าวยืนยันว่า การ
รบทางบกศัตรูต้องเคืองพสมบัติส่วนตัวบุคคล การรบทางเรือไม่ต้องเคืองพ
นั้นไม่สู้จะถูกต้องนัก ถ้าจะกล่าวให้ถูกต้องคงจะกล่าวข้อยกเว้นหลายข้อ
อันที่จริงข้อที่ผิดกันในทางบกแลทางน้ำมีแต่เพียงว่า ในทางบกสมบัติ
ส่วนตัวบุคคลริบไม่ได้ ทางน้ำริบได้เท่านั้น แต่ข้อที่ผิดกันนั้นก็ไม่ใช่สำคัญ
ความสำคัญ อยู่ในข้อที่ ทอน กำลึง ทรพัย แห่ง ข้าศึกด้วย วิธของกันมิให้
ค้าขายแลแก่เปลี่ยนแปลงได้ กับชาติอื่น ๆ เท่านั้น การห้ามไม่ให้ค้าขายน
จะทางบกก็ตามทางน้ำก็ตาม ย่อมเป็นที่เดือดร้อนแก่ข้าศึกยิ่งกว่า
การทำลายทรัพย์สินสมบัติส่วนตัวบุคคลเล็ก ๆ น้อย ๆ เพราะฉนั้น การยึด
ทางค้าขายบกมีผลไม่น้อยกว่าการริบสินค้าทางเรือเลย ชาติบางชาติซึ่ง
มีการค้าทางบกมากนั้น ถ้าถูกยึดการค้าทางบกก็เดือดร้อนมาก แต่
ถ้าสินค้าในทะเลถูกยึดไปหมดก็ไม่สู้เดือดร้อน.

เมื่อก่อนสงครามครั้งนี้ มีคนบางพวกเห็นว่า การริบสินค้าของ
บุคคลที่พบกลางทะเลนั้นควรเลิก บางพวกไม่เห็นด้วยแลอธิบายถึงที่
กล่าวมาแล้ว แลข้ากล่าวว่าการทำสงครามนั้น ใช้วิธีเรียวแรง

ทำลายชีวิตคนแถมกระทำการทุกทางที่จะกำหราบข้าศึก การวิยแผลการ
ทำลายสินค้าทางทะเลนั้นเป็นวิธีอันหนึ่งของการสงคราม แต่เป็นวิธีที่
นับว่าอ่อนเพราะเหตุไม่ทำลายชีวิตมนุษย์ มิได้ทำลายร่างกายแถม
ความเป็นไทยแก่ตน แต่เป็นวิธีขยคนซึ่งบางทีกำหราบน้ำใจข้าศึกได้
อย่างลกซง อนึ่งผู้ที่เห็นควรเลิกวิยหรือขยศึกส่วนบุคคลในทะเล
นั้น เห็นว่าควรวิยหรือทำลายเรือสินค้าซึ่งเพียรระวางผ้าทพเรือทลอม
อ่าวหรือฝั่ง ถ้าเช่นนั้นก็เสมอกับให้จับหรือทำลายเรือค้าขายฝ่ายศัตรู
ทั้งหมด เพราะการล้อมอ่าวแลล้อมฝั่งเวลานั้น มิได้ล้อมอยู่ใกล้ๆ
กองทัพเรือที่เป็นกองล้อม อาจตั้งอยู่ห่างอ่าวที่ล้อมนั้นหลาย ๆ รัยไมล์
มีเรือตระเวนติดต่อกันเป็นชั้น ๆ ทั่วทะเลที่ไกลเคียง ถ้าเรือค้าขาย
ฝ่ายข้าศึกเพียรระวางผ้าทลอม แม้จะยังอยู่ห่างอ่าวอีกไกลก็รู้ว่าเพียร
ระวางเสียแล้ว เมื่อเป็นเช่นนั้นเรือค้าขายฝ่ายศัตรูซึ่งอยู่นอกเขตทลอม
นั้นแทบจะไม่มี หรือถ้ามีก็ไม่ควรต้องคำนึง ถ้าจะส่งเรือไปจับคงจะ
เสียค่าจับมากกว่าราคาสินค้าที่จับได้.

การสงครามในทะเลมีค่ากล่าวเป็นตำราว่า ความเป็นใหญ่ใน
ทะเลคือความมีกำลังกว่าข้าศึกอย่างเฉียบขาดนั้น เป็นเครื่องขยกัน
การค้าขายทางทะเลของชาติที่เป็นใหญ่นั้นอย่างคึกคัก แลเป็นเครื่องจำ
เป็นแก่การทำลายการค้าขายของข้าศึกให้เรียวแรงถึงเป็นผลให้กำหราบ
ใจศัตรูได้ การสงครามนั้นมีใช้คึกคักที่เขาเข้มแข็งกัน เป็นเรื่องที่ทำร้าย

กันอย่างรวดเร็วแรงที่สุด นายพลเรือมหัน (๑) กล่าวว่าเมืองใดถูกรบกวนการค้าขายอย่างรุนแรง เมืองนั้นย่อมได้รับความเดือนร้อนเป็นอันมาก การรบกวนการค้าขายนี้แม้จะมีใช้ความมุ่งหมายข้อหนึ่งแห่งการสงครามก็จริง แต่เป็นวิธีกำหราบข้าศึกอย่างสำคัญ ถ้าสงครามยังไม่เลิกทรายใจ การรบกวนการค้าขายของข้าศึกก็คงยังไม่เลิกทรายนั่น แต่ถ้าผู้ใดคิดว่า จะข่มขู่ข้าศึกได้โดยวิธีรบกวนการค้าขายวิธีเดียว ผู้นั้นคงจะคิดผิด แลถ้าอธิบายว่าจะเอาชัยชนะได้โดยเปลืองเงินน้อย ก็ยังเป็นความเข้าใจผิดซึ่งน่าจะเป็นเหตุให้เกิดภัยอย่างแรงที่เกี่ยว.

ในทันทีที่เราเห็นข้อสำคัญของความเป๋นใหญ่ในทะเลว่า มีผลไ้หลายทาง ถ้าชาติที่ทำการค้าไม่คิดจะแย่งความเป๋นใหญ่ในทะเลมาถือไว้ แลไม่มีกองทัพเรือมีกำลังพอจะแย่งได้ แต่คิดจะข่มขู่ข้าศึกด้วยวิธีลอบทำลายการค้าขายทางทะเลตามโอกาสที่จะทำได้ ไซ้ร้ ถ้าพูดเขาพงศาวดารเป็นหลัก ก็น่าจะเห็นว่าไม่อาจทำสำเร็จได้ เพราะทัพเรือของตนมีกำลังน้อยกว่าข้าศึก ถ้าออกทะเลกว้างบ่อยนักก็จะแพ้ภัยตนเอง ส่วนการค้าขายทางทะเลของชาติที่ทัพเรืออ่อนนั้น คงจะสูญหายไปเสียแต่เมื่อเริ่มสงครามนั้นแล้ว ถึงจะลอบทำร้ายการค้าขายของข้าศึกได้บ้าง ก็คงยังน้อยกว่าการค้าขายของตนเองที่เสียไป

(๑) นายพลเรือมหัน (Admiral Mahan) ที่ออกนามในที่นี้ เป๋นนายพลเรือในกองทัพเรืออเมริกัน ผู้มีชื่อเสียงเป๋นผู้แต่งหนังสือแสดงเรื่องอำนาจในทะเล เป๋นหนังสือซึ่งผู้ศึกษาในทางทหารน่าว้ นับถือถือเป็นตำรา (บรรณาธิการสมุทสาธ.)

นายพลเรือมหันกล่าวว่ามีเรือคราวยกฤษภกับฝรั่งเศสครั้งเวลาพล แล
 เมื่อครั้งฝรั่งเศสเป็นอธิราชย์นั้น อังกฤษเสียการค้าขายเพราะข้าศึก
 เพียงร้อยละ ๒ ครั้ง แต่เรือศักรูและสินค้าที่พอคุ้มราคากันได้บ้าง
 ระหว่างสงครามครั้งนั้นการค้าขายทางทะเลของอังกฤษจำเวญขึ้นเท่าตัว
 การค้าขายทางทะเลของฝรั่งเศสยับเยินไป การค้าขายทางทะเลของ
 ชาติที่ทำสงครามนั้น มีช่องอันตรายมากแต่น้อยตามส่วนความเป็น
 ใหญ่ในทะเลของกองทัพเรือแห่งชาติซึ่งเป็นเจ้าของการค้าขายนั้น เมื่อ
 ครั้งอเมริกาขอังกฤษเพื่อความเปนอิสระนั้น ทหารเรืออังกฤษเปนใหญ่
 ในทะเลก็จริง แต่ทหารเรืออเมริกาถึงความเปนใหญ่นั้นอย่างเร็วแรง
 การค้าขายทางทะเลของอังกฤษจึงถูกรบกวนมาก จนถึงเรือค้าขายซึ่ง
 เกิรมาทางควันออกนั้นต้องเสียค่าประกันถึงร้อยละ ๓๕ ก็นั้น ส่วนครา
 วนไปเลียนนั้นต้องเสียไม่ถึงครึ่งจำนวนนั้น.

ข้อความที่กล่าวมานั้นแสดงโดยมีพงศาวดารเป็นที่อ้างว่า ชาติสอง
 ชาติซึ่งทำสงครามกันในทะเลนั้น ชาติไหนแย่งได้ ซึ่งความเปนใหญ่
 ในทะเล แลรักษาความเปนใหญ่นั้นไว้ได้ โดยกวตขัน ชาตินั้นย่อม
 ทำความยับเยินให้แก่การค้าขายทางทะเลของชาติที่เป็นศักรู ฝ่ายการ
 ค้าขายของผู้เปนใหญ่ในทะเลนั้น แม้จะเป็นอันตรายบ้างเป็นครั้งเป็น
 คราว ก็ไม่ถึงแก่ความล่มจมจนเปนเหตุถ่วงความแพ้ชนะกันได้ เมื่อ
 สิ้นสงครามแล้ว การค้าขายของชาติที่เป็นใหญ่ในทะเลกลับจะยิ่งจำเวญ
 ขึ้นกว่าแต่ก่อนเสียอีก,

คำสอนของพงศาวดารมีนัยคงที่กล่าวมาแล้วนี้ แต่เรามักจะ
 พังคำสอนของพงศาวดารอยู่อย่างเดียวกันไม่ได้ เพราะเหตุการณ์ทาง
 เรือในเวลาที่ใช้วิธีฝึกกบฏที่เคยมีในพงศาวดารเป็นอันมาก วิธีรบก็
 โอกาสที่จะทำอันตรายแก่กันก็ อารูถก็ ข้อสัญญาระหว่างชาติก็
 ย่อมผิดกันไปหมด จำต้องเอาความเปลี่ยนแปลง ๆ มาประกอบคำวิพากษ์
 การกล่าวฝึกจึงระคายน้อยลง.

ข้อที่หนึ่งแต่งเรือไปรเวท คือเรือซึ่งเป็นสมบัติส่วนตัวบุคคล ให้
 เป็นเรือรบแลใช้ไปเที่ยวระรานทำลายเรือค้าขายของชาติก็ เรียกว่าเรือ
 ไปรเวทเคียนั้น เลิกมาช้านานแล้ว เรือไปรเวทเคียนั้นแต่ก่อนเป็นเครื่อง
 มีสำคัญของชาติทุกทัพเรือกำลังน้อย อาจใช้เรือไปรเวทเคียนั้นเที่ยว
 เล็ดลอดทำร้ายการค้าขายของชาติก็ได้มาก ครั้นใน (ค.ศ. ๑๘๕๖)
 ชาติต่าง ๆ ได้ตกลงกันในหนังสือสัญญาทำที่กรุงปารีส เลิกการใช้เรือ
 ไปรเวทเคียนั้น ชาติใหญ่ไม่เห็นด้วยแต่ไม่ยอมลงชื่อข้าง คืออเมริกา
 แลสเปน แต่เมื่ออเมริกาแลสเปนทำสงครามกันใน ค.ศ. (๑๘๙๘) นั้น
 หาได้ใช้เรือไปรเวทเคียนั้น เพราะฉะนั้นเรือไปรเวทเคียนั้นอย่างเก่านี้ถือว่า
 เป็นอันสิ้นไป แต่การจกเรือค้าขายให้เป็นเรือรบขึ้นในเวลาสงครามนั้น
 เป็นรูปการที่เกิดขึ้นใหม่ มีปัญหาว่าเรือค้าขายที่ กำลังเคียวทางอยู่นั้น
 จะจกให้เป็นเรือรบขึ้นกลางทางได้หรือไม่ ปัญหาเช่นสมาคมที่กรุงเฮก
 เมื่อประชุมครั้งที่ ๒ (ค.ศ. ๑๘๐๗) ทั้งข้อสัญญาลอมโบี มีความดังนี้

ข้อ ๓ เรือค้าขายซึ่งแปลงเป็นเรือรบนั้น จะมีอำนาจเกณฑ์
อย่างเรือรบได้ต่อเมื่อเรือนั้นได้อยู่ในบังคับบัญชาโดยตรง และอยู่ในความ
รับผิดชอบ ของชาติซึ่งเป็นเจ้าของธงในเรือนั้น.

ข้อ ๒ เรือค้าขายซึ่งแปลงเป็นเรือรบ ต้องสำแดงเครื่องหมาย
เรือรบแห่งชาติของตน.

ข้อ ๓ นายเรือต้อง เป็น ข้าราชการ แล ใต้บังคับแห่ง ตามระเบียบ
ทั้งต้องมีชื่ออยู่ในทำเนียบนายทหารในกองทัพเรือ.

ข้อ ๔ คนในเรือต้องอยู่ในวินัยทหาร.

ข้อ ๕ เรือค้าขายซึ่งแปลงเป็นเรือรบต้องปฏิบัติตามวินัย แล
ธรรมเนียมการสงครามทุกประการ.

ข้อ ๖ ชาติที่ทำสงครามถ้าแปลงเรือค้าขายเป็นเรือรบ ต้อง
ประกาศในขานูซีเรือรบโดยเร็ว.

ความ ๖ ขอนชาติที่มี ทพเรือ ใหญ่ ใต้ธงขอ เป็นสัญญาทุกชาติ
สัญญานี้ให้ โอกาสให้แปลงเรือค้าขายเป็นเรือรบออกทำร้ายข้าศึกได้แต่
เมื่อข้าศึกยังไม่ได้ทันรู้ตัวก็จริง แต่เมื่อได้ทำร้ายได้ครั้งหนึ่งแล้วจะ
ทำครั้งที่สองอีกนั้นเห็นจะยากนัก เรือชนิดนี้เมื่อยังเป็นเรือค้าขายอยู่
ก็อาจรับด่านแลเครื่องจำเป็นต่าง ๆ ได้ ในอ่าวที่เป็นเมืองกลาง ครั้น
ได้ขงที่ทำการแล้ว ก็กลายเป็นเรือรบออกทำร้ายการค้าขายของ
ข้าศึก แต่เมื่อทำเช่นนั้นแล้ว จะกลับอ่าวเดิม โดยหวังจะทำการ
เช่นนั้นซ้ำอีกครั้งหนึ่งก็ไม่ได้ เพราะจะแปลงกลับเป็นเรือรบวันนี้ เป็น
เรือค้าขายพรุ่งนี้ แล้วกลับเป็นเรือรบมะรอนี้ไม่ได้.

ตัวอย่างการแปลงเรือค้าขายเป็นเรือรบในเวลาเกิดทางนั้น มีเมื่อ
 ครั้งรัสเซียยกยัญญอน เรือที่แปลงนั้นสองลำชื่อ “บิเตอร์สเบ็ก” ลำหนึ่ง
 “สโมเลนซก” ลำหนึ่ง เป็นขัญญาขึ้นไปถึงสมาคมกรุงเฮก สมาคม
 กรุงเฮกหารอกันยุดิความเห็นให้เป็นที่ชอຍใจทั่วไปไม่ได้ จึงลงอาร์มภ
 กดาไว้ว่า “ชาติที่ทาสัญญานี้ไม่ตกลงกันได้ว่า การแปลงเรือ
 ค้าขายเป็นเรือรบนั้น จะอนุญาตให้แปลงในเวลาเกิดทางได้หรือไม่
 เหตุฉนั้นจึงตกลงความเข้าใจกันว่า ขัญญาเรื่องที่จะแปลงนั้น ให้อยู่
 นอกเขตสัญญานี้แลไม่เกี่ยวข้องกับขัฉความซึ่งขัญญาคือต่อไปนี้” (๑)

ความที่กล่าวข้างบนนี้แสดงว่า การเลิกเรือไปรเวเตียนั้นถึงจะมีเรือชนิดอื่นมาแทน ก็ยังเป็นประโยชน์แก่ชาติซึ่งกองทัพเรือเป็นใหญ่
 อยู่ในทะเลในเวลาสงคราม.

ข้อ ๒ ความเปลี่ยนอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งทำให้รูปการ ในเวลานั้นผิดไป
 จากรูปการในพงศาวดาร คือเรือแล่นใบเกี่ยวนเกอยจะไม่มี เป็นเหตุ
 ให้การทำลายแลการรักษาการค้าขายในทะเลเปลี่ยนไปอีกอย่างหนึ่ง คือ
 ในเวลาเมื่อยังใช้เรือใบอยู่นั้น เรือทั้งหลายต้องแล่นตามทางลม ต้อง
 ลกเลี้ยวแลกระຈักกระຈายกันไปในทะเลกว้าง เรือรบของชาติที่ทัพเรือ
 อ่อนนั้น เมื่อแล่นหาเรือค้าขายของชาติกในทะเลกว้างก็พบได้ทั่ว ๆ ไป
 แลทั้งเมื่อแล่นอยู่ในที่กว้างก็หลบหลีกเรือรบอริได้บ่อยกว่า ส่วนใน
 เวลานี้เรือใช้จักรเกิดทางได้ตรงไปตรงมาเสมออีกด้วยว่าเป็นเส้นตรง ถ้า
 เรือลำใดเกิดนอกเส้นนั้น ก็แทบจะไม่พบปะเรืออื่นเลยที่เกี่ยว เพราะ

(๑) จงดูเรื่องเรือ เมอเว ในคดีเรือแอปแปม ซึ่งลงในสมุทสารเล่ม ๑๗

ฉนั้นเรอรบของกองทัพฝ่ายอ่อน ถ้าจะทำร้ายศัตรู ต้องไปคอยอยู่ในทาง
 ทิศตะวันออก ฝ่ายข้างศัตรูมีกำลังกว่า ก็รักษาทางเหล่านั้นไว้ด้วย
 วิถีตระเวน แล้ววิธีมีเรอรบคมเรือค้าขายที่เค็วเป็นหมู่เป็นเหล่ากัน
 เป็นต้น ในการสงครามคราวนั้นเรอรบเขอรมันท์เค็วบนหลังน้ำ เช่น
 เรอเฮมเคน เป็นต้น เทียวเค็วเค็วเค็วอยู่ในทะเล ก็ให้ทำลายเรือ
 ค้าขายของชาติอริไว้มากล้า แต่ถ้าจะเทียบส่วนกับจำนวนเรือที่เค็ว
 อยู่ในทะเลเหล่านั้นก็ยังมีน้อยกว่าน้อย.

ข้อ ๓ ในเวลานั้นเรอรบใช้ถ่าน เมื่อออกเค็วทำร้ายเรือค้าขาย
 ศัตรูจะไปไกลเกินกำหนดถ่านที่มีในเรือไม่ได้ เมื่อยังใช้เรือใบอยู่นั้น
 ไม่ต้องมีขกกันซ้อน เรอรบของชาติที่ทัพเรืออ่อนออกเค็วทะเลเพื่อทำ
 ลายเรือค้าขายของชาติกันนั้น ต้องกำหนดว่ามีถ่านเหลือพอที่จะ
 เค็วกลับเข้าอ่าวของตนเต็มฝั่งก็ จะไปไกลจนถ่านเหลือไม่พอหนี
 ชาติกกลับเข้าบ้านนั้นไม่ได้ วิถีที่เรือถ่านตามไปส่งเรอรบกลางทะเลนั้น
 ก็เป็นวิถีที่ใช้ได้บ้าง แต่ประเทอภัยภัย เพราะถ้าชาติกมาพบ
 เวลาที่กำลังชนถ่านถ้ายล้ากันอยู่ ก็อาจทำร้ายได้ฉฉ ทั้งเรอรบทั้งเรือ
 ถ่านจะเอาตัวรอดกันยาก ฉนั้นเรือที่บรรทุกถ่านไปส่งเรอรบนั้น อาจ
 ถูกจับกลางทางก็ยังมี แต่ถ้าเป็นเช่นนั้น เรอรบนั้นก็ให้ไปคอยรับถ่าน
 ไปคอยไม่พบเรือถ่านก็อาจเพลียงพล้าก็วยประการต่างๆ การส่งถ่าน
 กันกลางทะเลเช่นกล่าวนั้น อาจสำเร็จครั้งหนึ่งก็ได้ สองครั้งก็ได้ สามครั้ง
 หือสี่ครั้งก็ยังมี แต่คงจะเกิดเหตุถึงล้มจมครั้งหนึ่งเป็นแน่ เพราะ
 ชาติกมากกว่าแลมีกำลังกว่า คงจะตามค้นกันจนได้.

ข้อ ๔ เรือรบในเวลาเดินทางค้าขายฝ่ายอริ จะจับส่งไปให้ ศาลคดีสินหรือจะทำลายให้ล่มจมเสีย ก็ยากกว่าแต่ก่อน ถ้าจับได้แต่ ส่งให้ไปเข้าอ่าวฝ่ายตนเพื่อส่งศาล ก็จะต้องแบ่งกำลัง ในเรือรบให้คุม ไป หรือมีคนนั้นเรือรบต้องแล่นคุมไปจนถึงอ่าว เมื่อทัพเรือซาคักมี กำลังกว่า ก็อาจพบกันกลางทาง ฝ่ายอ่อนกำลังอาจถูกทำลายหรือ อาจถูกจับอีกชั้นหนึ่ง การแบ่งกำลังก็อนายทหารแลพลทหารให้ ไป คุมเรือที่จับได้ นั้น ในเวลานั้นไม่ยากดังแต่ก่อน เพราะเรือรบเกือบวัน ต้องใช้คนที่ฝึกหัดสำหรับการในเรือนั้นแต่ละอย่างๆ โดยเฉพาะ ไม่มีที่ ในลำเรือสำหรับบรรทุกคนไปเผื่อการจรที่จะเกิดมีมาในทะเล ถ้าแบ่ง คนไปคุมเรือที่จับได้ ก็ระชาคนประจำการในเรือรบ เหตุฉะนั้นถ้า จับเรือซาคักได้ ก็มักจะต้องทำลายลำเรือแลสินค้าเสีย เรือแลสินค้า ซึ่งถ้าจับได้ถึงอ่าวได้จะเป็นประโยชน์นั้น ก็ไม่เป็นประโยชน์ แลเมื่อจะ ทำลายลำเรือนั้น ธรรมเนียมก่อนสงครามคราวนั้นจะไปในทางที่เรือรบ ต้องรบคนในเรือที่จะทำลายนั้นชนเรือรบไปด้วย เรือรบจะต้องหาที่ใน ลำเรือให้คนอยู่มากขึ้น แลหาอาหารให้ กินมากขึ้น ถ้าเรือที่ทำลาย เสียขึ้นเป็นเรือที่มีคนโดยสารทั้งหญิงแลชาย การที่รบคนชนเรือรบก็ ยิ่งลำบาก ถ้าแล่นไปพบเรือรบอริต้องรบทั้งคนแน่น ๆ ก็ยิ่งลำบากมาก ขึ้น บัญหาข้อเรือเฮมเคนแก่ด้วยวิธีของเรือที่เป็นสมบัติของซาคักให้ จมเสียบ้าง ปล่อยให้บ้าง แล้วยอนุญาตให้เรือที่ปล่อยให้ไปนั้นรบคนในเรือที่จม

ไปส่งชั้นบก วิถีที่เรือเอมเคนทำนั้นเป็นวิถีที่ แต่ทำได้จำเพาะใน
เวลาที่ข้าศึกยังไม่ได้ส่งเรือเร็วมาไล่ ยังไม่ควรนับว่าเป็นแบบที่จะทำ
ได้ทุกลำเรือรบ.

การรบครั้งนั้นเรือแล่นไต่หน้าเค็มเข้ามาอีกชนิดหนึ่ง เรือค้ำน้ำ
ถ้าพบเรือค้าขายของข้าศึก จะแบ่งคนให้คุมไปส่งอ่าว คนก็ไม่พอ
จะแล่นตามคุมไปไต่หน้าก็แล่นไม่ทัน จะแล่นหลังน้ำก็แล่นทันบ้างไม่
ทันบ้าง แลประกอบด้วยอันตราย จะรัยคนในเรือค้าขายไปเป็นเชลย
ก็รัยไม่ ใดเพราะเรือเล็ก ยังมีทางเหลืออยู่อีกแต่เพียง ๒ ทาง คือ
ปล่อยเรือค้าขายนั้นไปโดยสวัสดิภาพ หรือทำลายเสียทั้งเรือแลชีวิต
คนในเรือ นั้น ข้อที่ว่าทำอย่างไรจะดูกันนั้น เป็นปัญหาใหญ่ ใดใน
เวลานั้น.

การทำลายเรือค้าขายด้วยคอร์บี โค หรือขึ้นที่มิไปในเรือคอร์บี โค
นั้น เป็นวิถีที่เก็ทใหม่ แต่เรือคอร์บี โคซึ่งแล่นบนหลังน้ำนั้น ไม่ปรากฏ
ว่าเป็นเครื่องมือซึ่งฝ่ายที่มิกำลังอ่อนใช้รบกวนการค้าขายของฝ่ายที่เป็น
ใหญ่ในทะเลได้ ก็มากน้อย ส่วนเรือแล่นไต่หน้า ปรากฏในสงครามคราว
นั้นว่า เป็นเครื่องมือทำลายการค้าขายของศัตรูได้ ไม่น้อย แต่ทำ
ได้จำเพาะในแดนที่ไม่สู้กว้าง ข้าศึกอาจรู้ตัวว่าตรงไหนเป็นแดนภัย
แลอาจจกการป้องกันได้ พิเศษ การป้องกันพิเศษนั้นใช้ว่าจะคุ้มอันตราย
ได้ ที่เกี่ยวก็หาไม่ แต่ต้องกล่าวว่าจะคุ้มได้มาก อนึ่งเรือค้ำน้ำนั้น
ปรากฏว่าล่มจมไปเองมากเหมือนกัน รวมความว่าความเปลี่ยนแปลง

ทั้งปวงรวมทั้งคอร์รัปชัน โศกเศร้าเรอแค้นไต่หน้า ยังไม่ปรากฏว่าเป็นเหตุให้
 ชาติที่ทัพเรือมีกำลังอ่อนทำร้ายการค้าขายของ ชาติที่เป็นใหญ่ในทะเลได้
 ร้ายแรง ถึงแก่จะถ่วงความแพ้วความชนะกันได้ การค้าขายในทะเล
 ของชาติที่ทำสงครามจะทรงอยู่ได้ ก็เพราะมีกองทัพเรือมีกำลังกว่า
 ชาติที่มีอำนาจในทะเล ถ้าไม่เช่นนั้นนั้นก็คงจะสลายไป.

